

מגמות דמוגרפיות בישראל

סא"ל פרופ' עזרה זוהר

מאמר זה נכתב בעקבות מחקר רפואי שערכתי, בו היה עלי להיעזר בנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למל"ס) על הרכב האוכלוסיה בישראל ובתחזיות על הרכבה בעתיד. במהלך מחקרי התעוררו אצלי ספקות כבדים בדבר נכונות ממצאיה ותחזיותיה של הלמל"ס. אף שאינני דמוגרף או סטטיסטיקאי במקצועי, וטיפלתי בנושא רק בכלים שברשותו של בעל השכלה במדעי הטבע, הרי המסקנות אליהן הגעתי הן כה שונות מאלה של הלמל"ס, שסבור אני כי מחובתי להצביע על הספקות הכבדים שיש לי לגבי התחזיות הרשמיות.

בחלקו הראשון של המאמר אנסה לבחון את מידת סבירותן של תחזיות הלמל"ס, את אמיתות הנתונים עליהם מבוססות התחזיות ואת מידת הרלבנטיות של המגמות הדמוגרפיות שהביאו לתחזיות אלה. בחלק השני של המאמר אביא נתונים משלי ששימשו בסיס לתחזית חלופית*.

תחזית הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

הלמל"ס הוציאה בשנת 1968 חוברת ובה תחזית על גודל האוכלוסיה והרכבה בכל 5 שנים מ-1970 ועד 1985 על פי נתוני 1965. מובאות בחשבון שלוש אפשרויות: האחת — ללא תוספת עולים, השניה — תוספת של 15 אלף עולים בשנה, והשלישית — 25 אלף עולים בשנה, כמסומם בטבלה מס' 1. אם תתאמת האפשרות הראשונה יעלה אחוז הלא-יהודים באוכלוסיה תוך 20 שנה מ-11.5% ל-18.3%; אם תתאמת האפשרות השנייה יעלה אחוז הלא-יהודים ל-16.7%; ואם תתאמת האפשרות השלישית יגיע אחוז הלא-יהודים ל-15.9%. הלמל"ס צופה כי המספר הכולל של התושבים, לרבות לא יהודים, בעוד 20 שנה (בישראל בגבולות הקו הירוק) יהא

גדול בכמיליון וחצי מהמספר בשנת 1965. אחת מהנחות היסוד היתה ששיעור הירידה של יהודים מן הארץ במשך כל אותה תקופה יהיה 3-4 לאלף בשנה. לעומת זאת נאמר במפורש כי הגירת ערבים לא הובאה בחשבון. אשר לריבוי טבעי, נצפית אצל היהודים ירידה מ-16.4 ל-12.8 לאלף (ירידה של למעלה מ-20 אחוז) ואצל לא-יהודים — מ-41 ל-38.5 לאלף (ירידה של 6% בלבד). בהתאם לכך צפוי כי הריבוי הטבעי של הלא-יהודים בשנת 1985 יהיה רב פי שלושה ורבע מזה של היהודים,

לעומת פי שניים וחצי בערך בשנת 1965. לסיכום: לפי תחזית הלמל"ס תגדל האוכלוסיה ב-20 השנים הבאות במיליון וחצי תושבים בלבד, ובתוכם ילך ויגדל באופן ניכר מאוד מספר הלא-יהודים, על פי כל אחת משלוש האפשרויות שהוזכרו. תהיה ירידה מהארץ של יהודים ואילו לא-יהודים כלל לא ייגררו. שיעור הריבוי הטבעי של הלא-יהודים יישאר גבוה מאוד, כ-38.5 לאלף, ואילו שיעור הריבוי הטבעי של היהודים ירד לפחות מ-13 לאלף. אחת ה,תחזיות הדמוגרפיות" שהושמעו

* הנתונים המובאים במאמר מתייחסים לאזור רים שונים: ישראל שבקו הירוק, יהודה ושומרון, רצועת עזה, ארץ-ישראל המערבית כולה (על-פי גבולות המנדט או על-פי גבולות הפסקת-האש אחרי יוני 1967). כל אימת שמובאים נתונים מצוין האיזור אליהם מתייחסים

וחשוב מאוד שהקורא יתן דעתו על כך כדי למנוע אי-הבנה. כל הנתונים הנוגעים לישראל בקו הירוק ולתחום שבתוך קו הפסקת האש אחרי שנת 1967, הם של הלמל"ס, להוציא שני נתונים שיידונו בפירוט להלן.

טבלה מס' 1

תחזית לשנת 1985 ; על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (באלפים)

אחוז לא-יהודים	יהודים	כלל האוכלוסייה	
11.5	2299	2598	1965 (במציאות)
18.3	2922	3578	1985 תחזית — ללא עולים
16.7	3263	3920	1985 תחזית + 15,000 עולים בשנה
15.9	3467	4123	1985 תחזית + 25,000 עולים בשנה

טבלה מס' 2

מספר התושבים הלא-יהודים בישראל שבקו הירוק לפי הלמ"ס (באלפים)

שנה	מספר
1948	156
1949	160
1950	167
1955	198
1961	252
1967	322

ארץ-ישראל המערבית מ-1948 ואילך. או-לם המספרים העומדים לרשותנו מרשימים למדי. מיהודה ושומרון היגרו מאז המפקד שערכה ממשלת ירדן בשנת 1961 ועד למלחמת ששת-הימים כ-125,000 נפש, כלומר 21,000 לשנה בממוצע. גורם זה הוריד את שיעור הגידול של האוכלוסייה ביהודה ושומרון בשנים אלה עד לפחות מ-10 לאלף.⁸ מובן שהיתה גם הגירה משם בשנים שלפני כן, כפי שניתן להיווכח מהעליה הזעירה במספר התושבים מ-1948 עד 1961 (ראה תרשים מס' 6). מייד אחר מלחמת ששת-הימים (עד ספטמבר 1967) היגרו מיהודה ושומרון 180,000 נפש. מספטמבר 1967 ועד סוף 1970 היגרו מכל ארץ-ישראל המערבית 88,500 נפש על-פי נתוני הלמ"ס, אולם כאמור זוהי הערכה צנועה מדי ונוכל להניח שבמשך תקופה זו היגרו כ-100,000 נפש, כלומר כ-30,000 בשנה בממוצע (טבלה מס' 3). מישראל שבגבולות לוח הקו הירוק היתה הגירת לא-יהודים מועטה בלבד, והגיעה בשיאה — בשנת המיתון 1966 — ל-1,500 נפש, כלומר ל-5 לאלף בקירוב.⁹ גם מרצועת עזה היתה ודאי הגירה בשנות השישים — אך היקפה אינו ידוע ל.

נתון נוסף של הלמ"ס עליו אני מערער, מתייחס להגירת לא-יהודים מארץ-ישראל משנת 1967 ואילך. מהנתונים של הלמ"ס על גידול האוכלוסייה ביהודה ושומרון, עולה שבשנת 1969 היה הריבוי הטבעי שם 15,000; אבל האוכלוסייה גדלה בפועל רק ב-8,400 נפש. נובע שהיגרו כ-6,600 לפי אותם נתונים היגרו באותה שנה מעזה 4,300 איש, ובסך-הכל — 10,900. הלמ"ס קבעה כי בשנת 1969 היגרו מהשטח הים בסך-הכל 7,500 איש — כלומר הפרש של 3,500 לערך. שתי דוגמאות אלו הובאו רק כדי להוכיח, שלכל הפחות בכל הנוגע לנתונים על האוכלוסייה הלא-יהודית בישראל שבגבולות הקו הירוק עד 1967, אין המספרים של הלמ"ס מדויקים, וקיים ספק בדבר מידת נכונותם לגבי האוכלוסייה הלא-יהודית בארץ-ישראל המערבית כולה אחרי 1967. להלן אתייחס באופן מפורט יותר לאחדים מן הנתונים והתחזיות של הלמ"ס.

האם הדגם של הלמ"ס מציאותי? הגירת לא-יהודים מארץ-ישראל המערבית

אין בידנו נתונים שלמים על היקף ההגירה של לא-יהודים מהאזורים השונים שבתחום

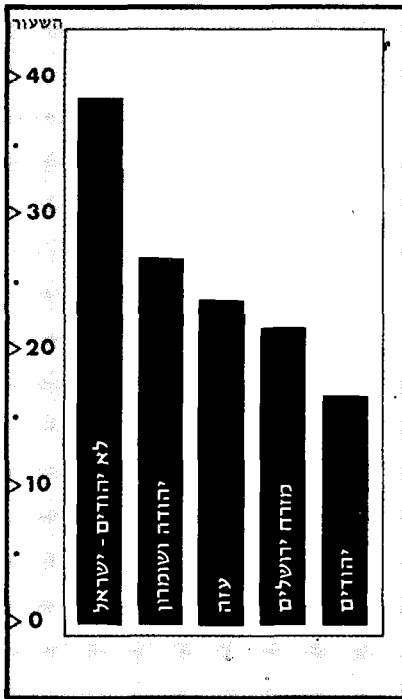
אחרי מלחמת ששת-הימים, אשר התבססה על נתונים ששימשו את תחזית הלמ"ס, טוענת שבעשור הראשון של המאה הבאה (כלומר בעוד כ-30—40 שנה) יהיה מספר היהודים והלא-יהודים בארץ-ישראל המערבית שווה, גם אם יעלו לישראל 25,000 עולים בשנה.

האמנם כך?

לפי הנתונים של הלמ"ס² היו ב-1948 בישראל 156,000 לא-יהודים ומספרם הגיע ל-322,000 בשנת 1967. זה ריבוי מרשים ביותר, ועליו אמר פרופ' הנס לינדנר (ראש המכון לביודינמיקה של האוכלוסייה במכון וייצמן): „גידול אוכלוסיית ערביי ישראל הוא ללא תקדים“.² ואכן, לפי נתונים אלה הכפילה אוכלוסייה זו את עצמה תוך 19 שנה. ואולם בדיקה יסודית תוכיח כי מספרים אלה אינם מדויקים: לאחר הסכם רודוס בשנת 1949, כאשר הוחזר „המשולש הקטן“ נוספו למדינת-ישראל כ-31 אלף לא-יהודים. יתר על כן, מקובל על הכל כי מאז מלחמת-השחרור חזרו 40 אלף לא-יהודים לארץ במסגרת מבצע של איחוד משפחות 4:3. מכאן שנוספו כ-70,000 לא-יהודים. בסוף 1949 — תחילת 1950 היו בישראל שבתוך הקו הירוק כ-200 אלף לא-יהודים.^{5:6} גם הודעות הממשלה בכנסת סתרו את הנתונים של הלמ"ס על מספר התושבים הלא-יהודים בשנים הראשונות לקיום המדינה. עולה מכאן שלא היתה הכפלת האוכלוסייה ב-19 שנים, אלא ריבוי של 60% לכל היותר (אם נניח שחזרו סה"כ 40 אלף בלבד). זהו אמנם ריבוי נידון, אך אינו יוצא דופן (לפי הנתונים שנאספו במפקדים מ-1961 ועד 1967, היה הריבוי הטבעי של הלא-יהודים בשנים אלה 42 לאלף). המספרים שציינו את הריבוי הטבעי של הלא-יהודים אינם מדויקים, בעיקר לגבי השנים הראשונות לאחר קום המדינה, מפני שהם כוללים מספרים ניכרים מאוד של אנשים שהגיעו מעבר לגבול. נוסף על כך, ספק גדול אם הודיעו על כל פטירה של ילד בתקופת הצנע (מ-טעמים מובנים) ואולי גם אחריה (פרופ' לינדנר, למשל, מתייחס לאוכלוסייה של 400 אלף לא-יהודים² בעוד אשר המספר הנכון הוא 320 אלף ב-1967. ההפרש, של כ-70 אלף נפש, שהוא לפעמים מטעה, נובע מכך שערביי מזרח ירושלים כלולים סטטיסטית בין הלא-יהודים בישראל מיוני 1967).

טבלה מס' 3
הגירת לא-יהודים מארץ-ישראל המערבית (באלפים)

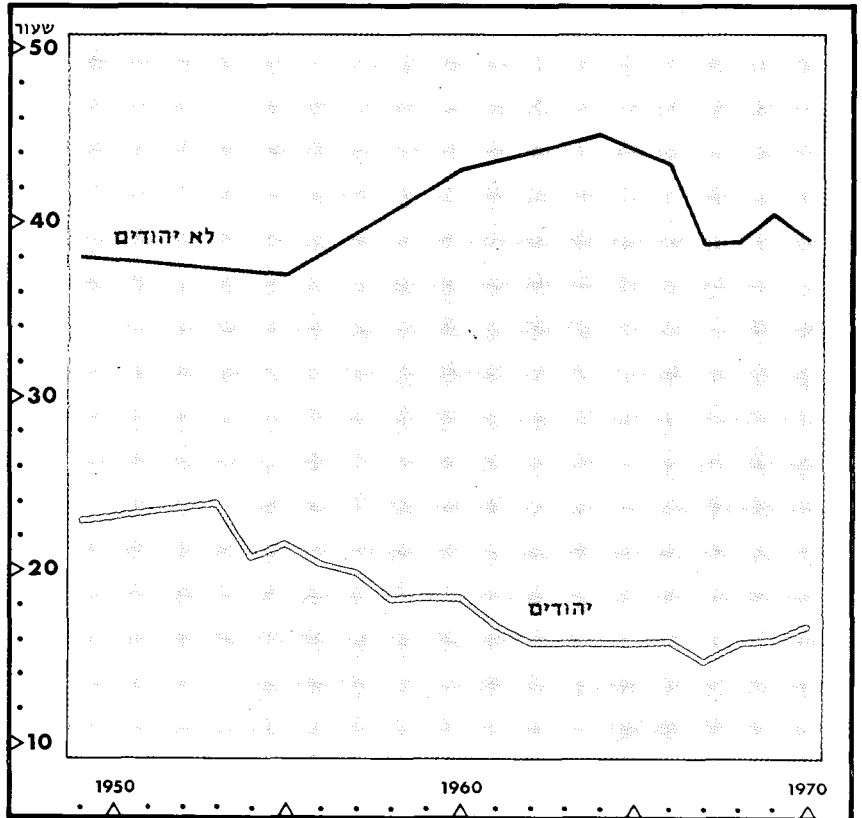
זמן	מקום	מספר
1961-יוני 1967	יהודה ושומרון	125 (21 אלף לשנה)
יוני-ספטמבר 1967	יהודה ושומרון	180
ספטמבר 1967 - סוף 1970	כל ארץ-ישראל המערבית	88.5

2. שיעורי הריבוי הטבעי לאלף נפש באזורים שונים 1969-1970.

בשיעור הריבוי הטבעי. הלמל"ס קבעה ב- תחזית ששיעור הריבוי הטבעי של היהודים ירד בהדרגה משנת 1965 עד כ-13 לאלף בשנת 1985. אולם במציאות חלה התאוששות בשנים 1968-1970 והשיעור עלה בהדרגה עד 17 לאלף. מכל זה עולה כי תחזית הלמל"ס לגבי שיעור הריבוי הטבעי התבדתה כבר בשנת 1970. לא חלה הירידה המצופה של הילודה היהודית. הגם שלא הופעל כל אמצעי ממלכתי לעידוד הילודה (כגון פרסים לילד רביעי או חמישי, דירות לזוגות צעירים והטבות אחרות) נמצאת עקומת הילודה בעליה מתמדת משנת 1967; זאת בניגוד למצב באוכלוסיה הלא-יהודית, שם אין עקומה זו עולה מאז הירידה בשיעור הריבוי הטבעי בתקופת המיתון. אם ההפרש הזה בין התחזית ובין המציאות בשנת 1970 יימשך (ללא התפתחות נוספת באותו כיוון) הרי בתום 10 שנים תהא האוכלוסיה היהודית בארץ גדולה ב-50 אלף נפש מזו שצפתה הלמל"ס.

שיעור הריבוי הטבעי בשנת 1964 היה ביהודה ושומרון כ-27 לאלף, בעזה - כ-24 לאלף, ובמזרח-ירושלים - 22 לאלף (תרשים מס' 2). הלמל"ס טוענת כי עיקר הפער בין שיעורי הריבוי הטבעי הגבוהים של הלא-יהודים בתוך הקו הירוק לבין אלה שבשטחים נובע משיעור התמותה הגבוה יותר בשטחים (בעיקר תמותת

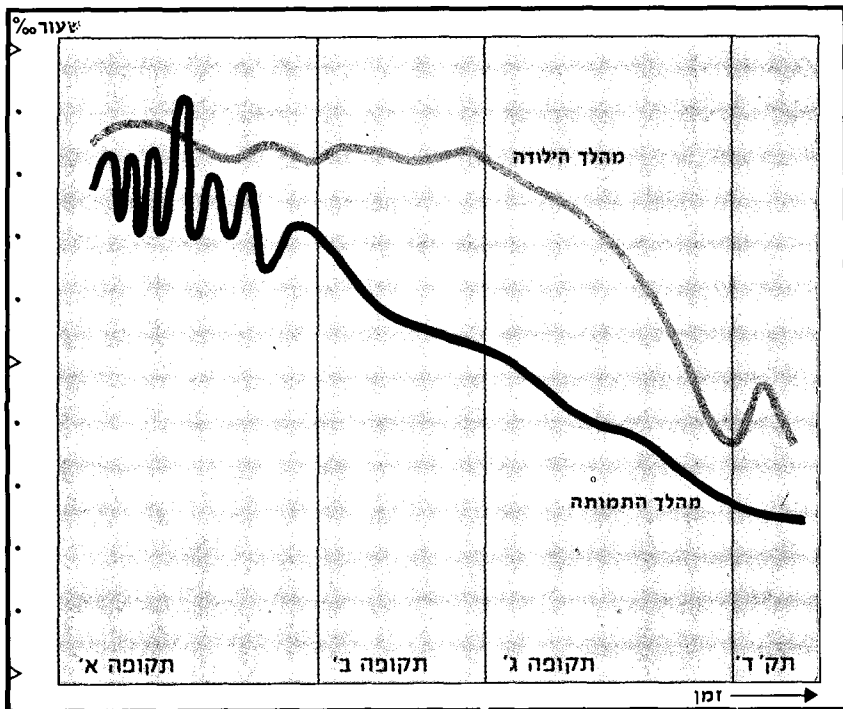
1. שיעורי הריבוי הטבעי לאלף נפש בישראל, 1949-1970.

אשר לעקומת הריבוי הטבעי של היהודים, אמר פרופ' מיוזם בשנת 1964: „מאז קום המדינה קיימת ירידה מהירה מואצת והולכת בריבוי הטבעי של היהודים”¹⁰. אם נתעלם מהמספרים של השנים 1948-1953, שנות הגירה המונית על כל הכרוך בה, הרי בשנים 1954-1955 היה השיעור כ-21 לאלף. בשנת 1958 היה השיעור 18.4 לאלף. מ-1958 ועד 1970 קטן שיעור הריבוי הטבעי בפחות מעשרה אחוז. אך גם אם נשווה את שיעור הריבוי הטבעי של שנת 1958 לזה של 1965 (השנה בה היה שיעור הריבוי הטבעי הנמוך ביותר) הרי חלה ירידה של פחות מ-20% בריבוי הטבעי; ירידה זו קטנה בהרבה מהירידה שחלה בשנים 1954-1958. לכן, לא זו בלבד שאין ירידה „מואצת והולכת”, אלא, כפי שנראה להלן, מתחילה להסתמן עליה

לנוכח נתונים אלה, אין זה מציאותי לערוך תחזית שאינה מביאה בחשבון הגירת לא-יהודים מארץ-ישראל המערבית.

מגמות בריבוי הטבעי

ראינו לעיל ששיעורי הריבוי הטבעי של הלא-יהודים, כפי שנמסרו על-ידי הלמל"ס (בעיקר לגבי השנים הראשונות לקום המדינה), הם מוגזמים משום תוספת מהגרים שנכללה בהם ואין, איפוא, להתבסס עליהם. לפי נתונים אלה היו שיעורי הריבוי הטבעי של הלא-יהודים 37-38 לאלף עד שנת 1956, 43 לאלף בערך בשנת 1960, שיא של 45 לאלף בשנת 1965 ומאז החלה מסתמנת מגמה ברורה של ירידה עד ל-39 לאלף בשנת 1970 (תרשים מס' 1). השיעור בשנת 1970 זהה כמעט לזה שצפתה הלמל"ס לשנת 1985!

4. ארבעה שלבים של ריבוי טבעי.¹¹

טבלה מס' 4

מספר הילדים של האשה הערבית בישראל בתקופת פריונה

ממוצע	7
בכפרים	8
בערים, "מעורבות"	5
אחרי 9 שנות לימוד	3

מתים הרבה, ביחוד במגופות, כך שהריבוי הטבעי קטן מאוד. בשלב שני נשארת הילודה גבוהה, אך התמותה פוחתת, וכתוצאה מכך הולך וגדל שיעור הריבוי הטבעי. בשלב השלישי פוחתת התמותה, אך הלידות פוחתות הרבה יותר וכך פוחת מאוד הריבוי הטבעי. בשלב הרביעי (בו מצויה אולי האוכלוסיה היהודית בארץ-ישראל כיום) לא יכולה התמותה לרדת הרבה יותר, במצב ידיעותינו כיום ברפואה, אבל חלה עליה מסוימת בלידות.

שילבים אלה משקפים פחות או יותר, את מה שקרה באירופה המערבית. אם ניתן להחיל תהליך זה על האוכלוסיה הלא-יהודית בארץ, הרי יש להניח שהאוכלוסיה הלא-יהודית בישראל נמצאה עד לפני מספר שנים בשלב השני והיא עוברת עתה בהדרגה לשלב השלישי. אם הנחה זו נכונה, יש לצפות לירידה גדולה מ-6% (אותה

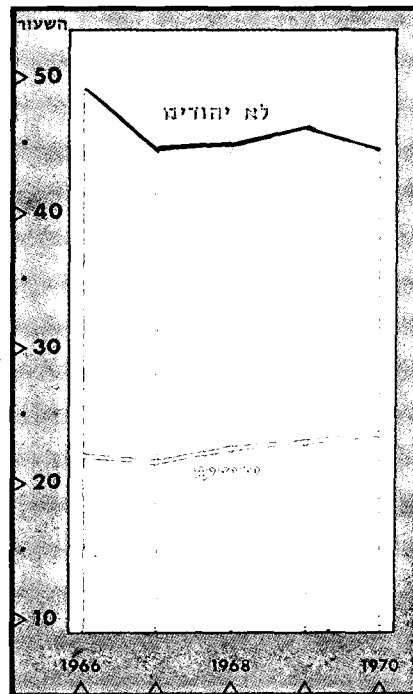
לופדיה העברית על-ידי גד זילברמן, על "מספר הילדים של האשה הערבית בישראל בתקופת פריונה"¹¹ (טבלה מס' 4). הממוצע הוא 7; בכפרים השיעור הוא 8; בערים מעורבות — 5; ואצל נשים שלמדו 9 שנים או יותר — 3 (הממוצע של האשה היהודית הוא 3.36). טבלה זו מסבירה במידת-מה את הירידה בשיעורי הלידות ועשויה להצביע על ירידה צפויה גוספת, בהתחשב במספר ההולך וגדל של נשים לא-יהודיות הלומדות, בעיר הגובר ובריבוי האוכלוסיה בערים המעורבות.

הסבר אפשרי נוסף מצוי בעקומה הלקו-חה מהקורס של פרופ' ר. בקי (ראש הלמ"ל"ס) באוניברסיטה העברית¹² ובה מוצגים 4 שלבים של ריבוי טבעי בשוודיה. בתרשים מס' 4 שתי עקומות: העליונה היא של הילודה והתחתונה של התמותה. בתקופה הפרימיטיבית יולדים הרבה אבל

תינוקות); ומסקנתם היא שעם שיפור מצב התברואה בשטחים יישו שיעורי הריבוי הטבעי בשטחים לאלה שבקו הירוק. מסקנה זו אינה מתבקשת מאליה. דוגמת מזרח-ירושלים — בה מצב התברואה הוא כנראה הטוב ביותר אך שיעור הריבוי הטבעי הוא הנמוך ביותר — תוכיח זאת. בנקודה זו יצוין כי המגמות בשיעור הריבוי הטבעי של יהודים ולא-יהודים בקו הירוק אינן פועל יוצא של מצב התברואה הקיים או של גורם דומה. הגורם העיקרי הוא הירידה הממשית בשיעור הלידות של הלא-יהודים העולה הממשית בשיעור הלידות של היהודים (תרשים מס' 3). מותר להניח שהירידה בריבוי הטבעי של הלא-יהודים בישראל המסתמנת בחמש השנים האחרונות נובעת מהגברת ביקורת הילודה. למרות הריבוי במספר הנישאים בשנת 1968 לעומת שנים קודמות לא חלה, על-אף המצופה, עליה בשיעור הילודה בשנים 1969 ו-1970 (בשנת 1966 היו 6.7 חתונות לאלף תושבים בקרב הלא-יהודים; בשנת 1967 — 5.7 לאלף ובשנת 1968 — 7.7 לאלף. אשר לשיעור הלידות — ראה תרשים מס' 3).

בנסותנו לעמוד על הגורמים האפשריים להגברת ביקורת הילודה באוכלוסיה הלא-יהודית נשתמש בנתונים, המובאים באנציק-

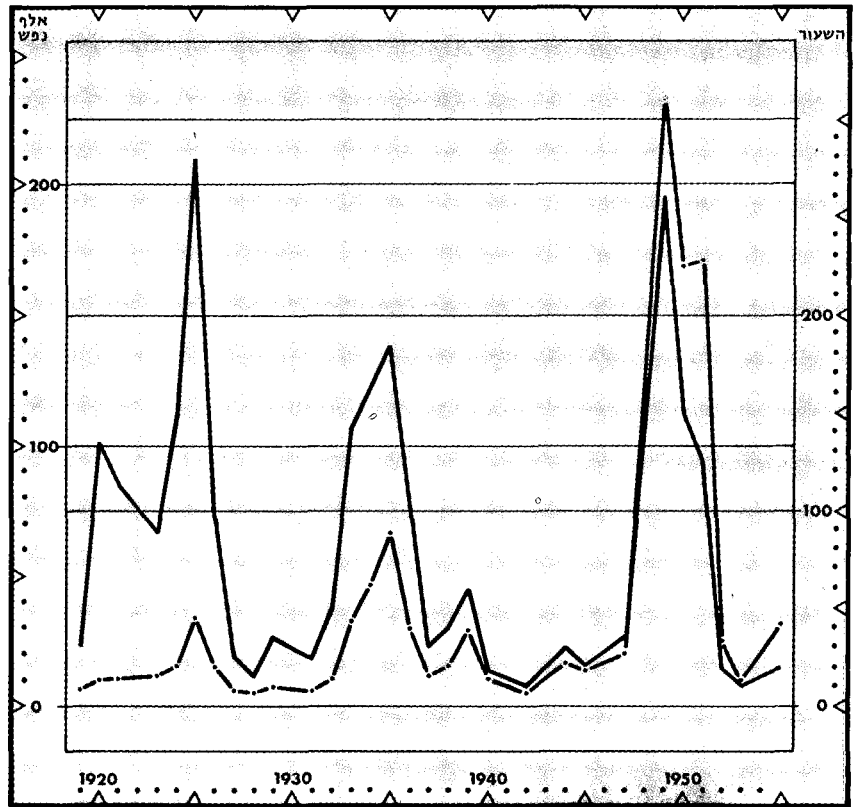
3. שיעורי לידות חי של יהודים ולא-יהודים בקו הירוק 1966—1970.

מר במשך 36 שנה (הקו הרצוף הוא המספר המוחלט של העולים, והמקווקו הוא שיעור העולים לכל אלף תושבים יהודים בארץ-ישראל). העליה אינה אחידה; יש בה נקודות שיא ושפל, לכן אין לחזות מראש היקף עליה בפרקי זמן קצרים של שנה או 3 שנים אך ניתן לחזות היקף עליה לתקופה של 20 שנה; שכן במשך 20 שנה ישנם מצביי שיא ושפל בעליה המאפשרים לקבוע ממוצע. ראוי להזכיר, שהתמונה מכסה 36 שנים הכוללות את תקופת היט-לר, תקופת מלחמת-העולם השנייה, תקופת סגירת שערים בארץ מטעם שלטונות המנדט-דט ותקופת עליה המונית אחרי קום המדינה. כלומר 36 שנים אלה היו שנים של תהפוכות מדיניות בארץ ובחו"ל והמצב המדיני השתנה לא אחת באורח קיצוני.

נתונים סטטיסטיים מלאים יותר על העליה היהודית לארץ-ישראל בשנים 1882—1967 מצויים בטבלה מס' 5. הנתונים עד 1952 לקוחים מהאנציקלופדיה העברית¹³. הממצא הבולט הוא, שלא היתה אף שנה אחת בלי עליה (להוציא את השנים 1914—1919, עליהן אין כאן נתונים). עובדה זו מרשה לקבוע שתחזית, שבה אחת משלוש אפשרויות היא שלא תהיה עליה יהודית (כזו המוצעת על-ידי הלמ"ס) אינה סבירה ואין לה על מה לסמוך במציאות. ממצא בולט נוסף הוא ששיעור העולים לכל 1,000 יהודים בתפוצות הולך וגדל מתקופה לתקופה. בתקופה התורכית הוא היה $\frac{1}{8}$ או $\frac{1}{4}$, בערך, לשנה. בתקופת המנדט הבריטי היה השיעור כ-1. בתקופה של מדינת ישראל ראל העצמאית השיעור הוא כ-6 לאלף. שיעור זה חשוב לצורך חיזוי, הגם שהוא מורכב מממוצע של 14 לאלף ב-5 השנים הראשונות לקום המדינה וכ-3.8 לאלף אחר-כך, שכן, כאמור, העליה היהודית לארץ-ישראל הצטיינה בעליות חדות והפסקות ביניהן.

אם נבדוק את נתוני העליה לכל שנה מאז הוקמה מדינת ישראל¹⁴, נמצא שהיתה שנה אחת בה הגיעה העליה ליותר מ-250 אלף; שלוש שנים בהן עלו למעלה מ-150 אלף בכל שנה; ארבע שנים בהן עלו יותר מ-100 אלף בכל שנה; שבע שנים בהן עלו יותר מ-60 אלף בכל שנה; ו-9 שנים בהן עלו בכל שנה יותר מ-50 אלף עולים. באותה תקופה היו רק 3 שנים בהן עלו בכל שנה 15 אלף עולים או פחות. מבחינה סטטיסטית יש להתייחס לשנה בה באו מעל 250 אלף, כמו לשנה בה הגיעו פחות

— מספר העולים
- - - שיעורי העולים לכל 1,000 תושבים יהודים בא"י

5. העליה לארץ-ישראל 1919—1955.

טבלה מס' 5 עליה יהודית לארץ-ישראל (1882—1967)

ת ק ו פ ה	לכל התקופה	לשנה	לכל 1,000 יהודים בתפוצות
1903—1882	20—30,000	1,350—900	0.12
1914—1904	35—40,000	2,100—1,700	0.27
1931—1919	117,000	9,000	0.58
1939—1932	225,000	28,000	1.8
1948—1940	111,000	13,125	1
1952—1948	710,000	142,000	14
1957—1953	210,000	42,000	4.2
1962—1958	177,500	35,500	3.6
1967—1963	180,000	36,000	3.6

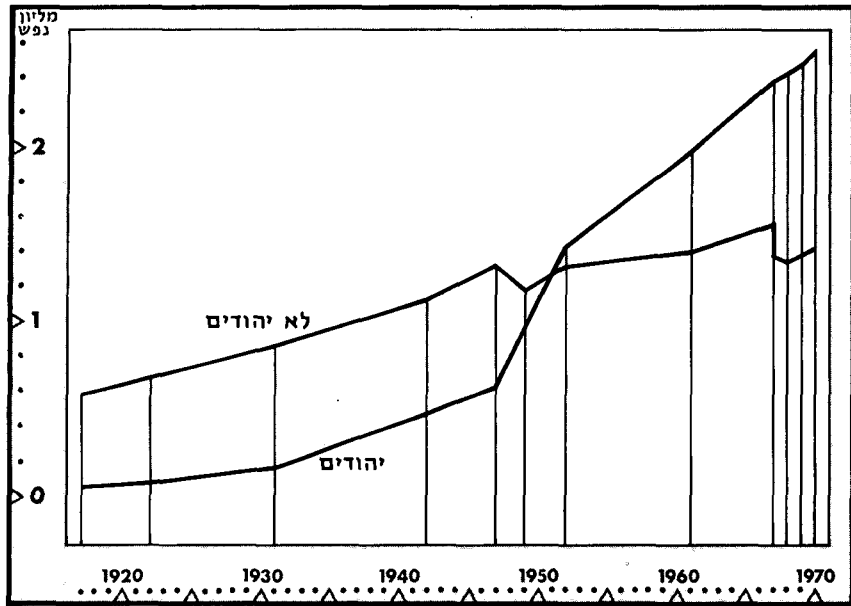
דיות גדולות, כמראה ב"וברה"מ. גישה זו אינה נראית לי, שכן לדעתי יש די נתונים כדי לדבר בלשון סטטיסטית על העליה היהודית ולהגיע לתחזית המבוססת על ניתוח הנתונים של העליה היהודית ב-90 השנה האחרונות.

תרשים מס' 5 (הלקוח מהאנציקלופדיה העברית, כרך ו' ¹³) מראה את מספר העולים לארץ-ישראל מ-1919 ועד 1955, כל-י

צופה הלמ"ס) בשיעור הריבוי הטבעי של אוכלוסיה זו במשך 15 השנים הבאות.

העליה היהודית לארץ-ישראל

נקודה מכרעת בכל הערכה בנושא הנדון היא העליה היהודית לארץ-ישראל. רוב המנסים לחזות את היקפה בעתיד עושים זאת על-פי ניבוי מגמות פוליטיות שונות, בעיקר בארצות בהן מצויות קהילות יהודיות

6. יהודים ולא־יהודים באוכלוסיית ארץ־ישראל (מספרים מוחלטים).

תחזית דמוגרפית לארץ־ישראל המערבית לשנת 1980

הגורמים שהביאו לתחזית של הלמל"ס הם: הנחת קיום מערכת סגורה, כמעט (ללא הגירה אל הארץ וממנה); הערכת יתר של גורם הריבוי הטבעי כגורם בעל חשיבות לתחזית והסתמכות רבה מדי על תהליכים שקרו בחמש השנים שקדמו לעריכת התחזית.

לדעתי חייבת התחזית להתבסס על ניתוח ההיסטוריה הדמוגרפית בארץ־ישראל המערבית במשך עשרות שנים. ניתוח כזה, המתבסס על נתונים רב־שנתיים מצביע, כאמור, על כך שלגורמים שמשקלם היה פחות יחסית בתחזית של הלמל"ס (בעיקר הגירה אל הארץ וממנה) נודעת חשיבות רבה ביותר. לביסוס ניתוח התהליכים הרב־שנתיים, הבה נבדוק בתרשים מס' 7 את אחוז היהודים בכלל האוכלוסייה בארץ־ישראל המערבית בשנים 1917—1970; כלומר משך 53 שנים. בתקופה זו חלו תמורות שונות, ובין היתר: יציאה המונית של יהודים מגרמניה, הספר הלבן, סגירת שערים, עליה המונית, מלחמות־עולם ומלחמות מקומיות, ירידה של 200 אלף יהודים מא"י ועוד תהפוכות. במשך תקופה זו חלה עליה מתמדת באחוז היהודים בכלל האוכלוסייה בארץ־ישראל המערבית מ־9% ב־1917 ל־64.5% ב־1970, בין שאר ארץ־ישראל המערבית היתה תחת שלטון מאוחד ובין שהשלטון היה מפוצל. כיום מהוים היהודים בארץ־ישראל המערבית

היום לא חל, איפוא, גידול של ממש באוכלוסייה הלא־יהודית.

עובדה זו נובעת משני גורמים הנראים בעקומה; האחד הוא ההגירה מארץ־ישר־אל המערבית בעתות מלחמה: כ־150 אלף בערך בשנת 1948 וכ־180 אלף בשנת 1967. אך אין זה הגורם העיקרי. הגורם האחר והעיקרי הוא הגירה ניכרת של לא־יהודים מארץ־ישראל שלא בעתות מלחמה במשך כל התקופה מ־1948 ועד 1970.

עובדה בולטת שלישית הנלמדת מהעקומה היא שאלמלא היתה הגירה המונית בשנים 1948 ו־1967, ואילו היה הריבוי של הלא־יהודים נמשך באותו קצב בו גדל בתקופה בין 1917 ועד להקמת המדינה, ובהתחשב בעליה היהודית, היה היחס בין יהודים ללא־יהודים מגיע לכ־1.9:2.6 ב־שנת 1970 (לעומת 1.4:2.6 במציאות). כלומר גם אז היו היהודים רוב נכבד ב־אוכלוסייה.

הריבוי הטבעי של הלא־יהודים בתקופת המנדט ואחריה היה גבוה למדי אך לא היתה לו השפעה של ממש על היחס בין היהודים ללא־יהודים.

מתוך הנתונים שהובאו ניתן ללמוד של־ריבוי הטבעי לא היתה השלכה רבה על הרכב האוכלוסייה. שלושה גורמים בעיקר השפיעו על הרכבה: (1) עליית היהודים לארץ־ישראל (2) הגירה מתמדת של לא־יהודים מארץ־ישראל (3) הגירה של לא־יהודים מהארץ בעתות מלחמה.

מ־15 אלף, כלומר כסטיית. יש שלוש שנים בהן באו למעלה מ־150 אלף, ושלוש שנים שבאו 15 אלף או פחות. ראוי לקבל את שני המספרים הללו כקצוות. תחזית המ־ביאה בחשבון את כלל הנתונים האלה חייבת לראות כאפשרות הנמוכה ביותר (המתבססת על 3 שנים מתוך 20) עליה של 15 אלף; וכאפשרות המקסימלית (המתבססת על 3 שנים מתוך 20) — 150 אלף לשנה; וכמוצע — 60 אלף עולים לשנה (המתבססת על 7 שנים מתוך 20 שנות עליה). לטווח של 10 או 20 שנה נראה המספר של 60 אלף סביר יותר, שכן הוא מספר ממוצע המבוסס על מה שקרה במ־ציאות.

ראוי עוד להוסיף, שכל התחזיות שנעשו בארץ בעבר לגבי מספר אוכלוסייה, היחס בין יהודים ולא־יהודים, וכיוצא באלה, שגו בדומה ללמל"ס — הן הפחיתו בהערכתן את גודל האוכלוסייה ומספר היהודים בתוכה. לדוגמה נצטט תחזית של ועדת חקירה בריטית משנת 1929¹⁶. היא העלתה 4 אפ־שריות של צירוף עליה וריבוי טבעי. לדוגמה: עליה של 25 אלף בשנה, וריבוי האוכלוסייה כולה בשיעור של 10 לאלף (שנחשב אז לשיעור לא נמוך). האפשר־ויות האחרות שהובאו בחשבון הניחו עליה של 20 אלף עולים בשנה ושיעור ריבוי של 12 לאלף; 15 אלף עולים בשנה ושיעור ריבוי של 10 לאלף; כ־10 אלפים עולים בשנה ושיעור ריבוי של 19 לאלף. לגבי השנה בה יגיע מספר התושבים ב־ארץ־ישראל המערבית ל־3 מיליון טענה הוועדה ב־100%—160%; אשר למספר היהודים בארץ, טענתה גדולה בכיוון הפ־תחה בכל התחזיות!

האם הנתונים שבמערכות החזוי של הלמל"ס רלבנטיים לתחזית?

העקומה שבתרשים מס' 6 מביאה את מספר התושבים היהודים והלא־יהודים בארץ־ישראל המערבית כולה, החל משנת 1917 ועד 1970. עד שנת 1931 חלה עליה מתונה במספר היהודים. לזו היה נמשך קו הגידול שבתקופה 1931—1942, היו היהודים ב־שנת 1970 כ־40% מכלל האוכלוסייה. לזו היתה נמשכת המגמה של השנים 1942—1947, היו היהודים בשנת 1970 50% מ־כלל האוכלוסייה. עובדה נוספת הנראית מעקומה זו היא שבשנת 1947 היה מספר הלא־יהודים בארץ־ישראל המערבית כולה כמעט שווה למספרם כיום. משנת 1947 ועד

הרכבה משנת 1917 ואילך, הוא הגירה לארץ וממנה. לריבוי הטבעי נודעה השפעה קטנה יחסית והוא בעל חשיבות משינית בלבד לתחזית ארוכת טווח.

● מספר הלא-יהודים בארץ-ישראל המערבית כולה לא עלה כמעט מאז 1948, בעיקר בשל תהליכי הגירה מהארץ (הריבוי הטבעי של הלא-יהודים בישראל שבקו הירוק היה לכל היותר 60% ב-20 שנה ולא 100% כפי שמתקבל מנתוני הלמ"ס).
● בכל אחת מ-88 השנים מ-1882 ועד 1970 (להוציא אולי את שנות מלחמת-העולם הראשונה) היתה עליה יהודית לישראל. העליה הצטיינה בשנות שיא ושנות שפל. מאז קום המדינה היה מספר העולים הממוצע 60,000 לשנה (במערכת המוצא לתחזית של הלמ"ס מובאות שלוש אפשרויות: שלא תהיה תוספת עולים כלל; 15 אלף עולים לשנה; ו-25 אלף. אף אחת מאפשרויות אלה אינה מציאותית וסבירה מבחינה סטטיסטית).

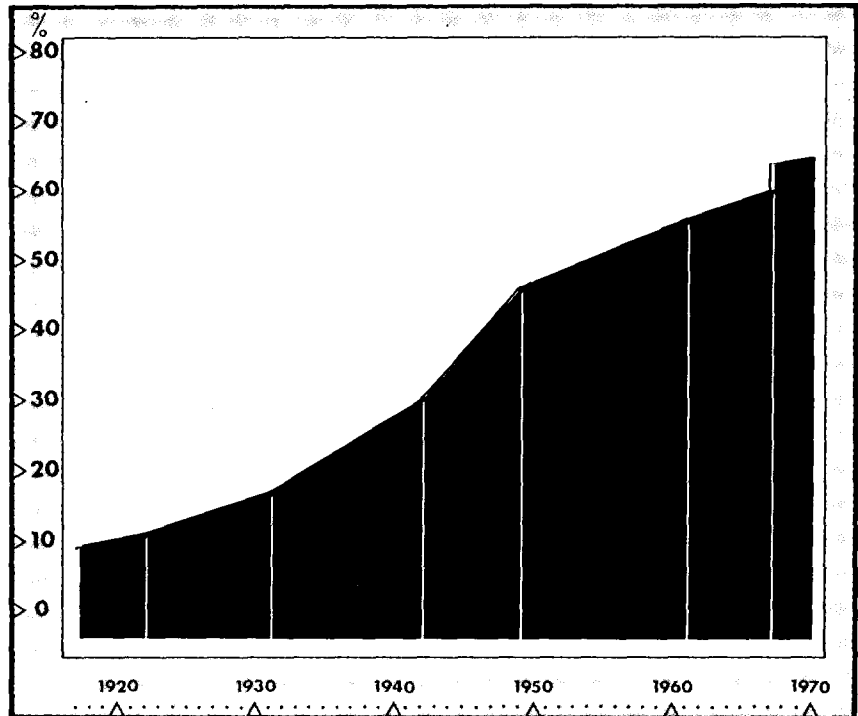
● חל גידול מתמיד בעליה מתקופת של-טון אחת לשניה: שיעור העליה לכל 1,000 יהודים בתפוצות גדל מ-0.25 בתקופת התורכים ל-1 בתקופת המנדט ול-6 בקרב רוב בתקופת מדינת ישראל העצמאית (3.6 בעשור האחרון).

● אחוז היהודים באוכלוסיית ארץ-ישראל המערבית עלה בהתמדה — 9% ב-1917, 17% ב-1931, 32% ב-1947, 46% ב-1949, 57% ב-1961, 60% ב-1967, 64.5% ב-1970, כלומר כממוצע כ-1% לשנה במשך 53 שנים.

● מוצעת בזה תחזית לשנת 1980 לאוכלוסיית ארץ-ישראל המערבית, שג-ערכה לפי ניתוח סטטיסטי של המגמות הדמוגרפיות בארץ-ישראל המערבית מאז 1917. לפי תחזית זו תמנה האוכלוסייה בשנת 1980 כ-5.35 מיליון נפש, ולפחות 70% מזה (3,700,000) יהיו יהודים. כמחצית התוספת תבוא מריבוי טבעי ומחציתה מעליה.

ספרות

1. תחזית האוכלוסייה בישראל עד 1985. הוצאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, סדרת פרסומים מיוחדים מס. 242, ירושלים, 1968.
2. „הארץ“, סוף פברואר 1971, „גידול אוכלוסיית ערביי ישראל — ללא תקדים“.
3. אליהו בן עמרם: ישראל: אוכלוסייה, הוצאת משרד החינוך והתרבות, ירושלים, מאי 1970, ע' 10. (סוף בעמ' 39)

היהודים מכלל האוכלוסייה בארץ-ישראל המערבית (ב-%).

ישראל, פחות או יותר, ברמה זו. אם נניח כי שיעור ההגירה שהיתה בין השנים 1948—1970 יימשך, ואפילו יפחת במקצת ויעמוד על 20 לאלף לשנה, יהא הריבוי הטבעי הממשי 10 לאלף בקירוב. לפיכך יהיו בשנת 1980 כמיליון ו-600 אלף לא-יהודים בארץ-ישראל המערבית, שהם 30% מהאוכלוסייה כמוסבר לעיל. מכאן, שכלל האוכלוסייה תמנה 5.35 מיליון בשנת 1980, מזה 70% יהודים שהם כ-3,700,000 נפש בערך. מהיכן תבוא תוספת זו של כ-1,100,000 יהודים? אם יימשך שיעור הריבוי הטבעי הנוכחי של 17 לאלף, ייוספו תוך 10 שנים כ-600 אלף נפש מריבוי טבעי. על 600 אלף נוספים לפי חישוב זה, לבוא מהגירה. מספר זה תואם לחישוב שנערך, לפיו יהא שיעור העליה 6 לכל אלף יהודים בתפוצות. אם נניח ירידה מהארץ של כ-20%—15% מכלל העולים בכל שנה, יפחית גורם זה את האומדן ב-100—150 אלף יהודים בלבד בשנת 1980. אם נניח כי לא תהיה הגירה של לא-יהודים מארץ-ישראל המערבית, או שזו תהיה קטנה מאוד, הרי גם אז יפחת במקצת אחוז הלא-יהודים מכלל האוכלוסייה בשנת 1980.

סיכום

● הגורם שהשפיע בעיקר על גידול האוכלוסייה בארץ-ישראל המערבית ועל

כמעט שני שלישי מכלל האוכלוסייה. זוהי עליה של למעלה מאחוז לשנה כממוצע. משנת 1968 עד 1970 חלה עליה של אחוז אחד ביחס בין היהודים ללא-יהודים. האוכלוסייה הלא-יהודית היא, אפוא, כ-35.5% מכלל האוכלוסייה בארץ-ישראל המערבית. * לדעתי, העקומה שבתרשים מס' 7 היא היחידה הראויה לשמש בסיס לתחזית, שכן בה באים לביטוי מסוכם כל התהליכים הדמוגרפיים על כל גווניהם ומגמותיהם. בעקומה נראה בבירור כי לא חל שינוי משום תקופה ביחס המספרי בין יהודים ולא-יהודים לרעת היהודים. בהתחשב במגמה זו יש יסוד לצפות שבשנת 1980 יהוו היהודים 70% לפחות מאוכלוסיית ארץ-ישראל המערבית.

לשם קביעת דגם סביר למספר הכולל של התושבים נתחיל בלא-יהודים, אשר כיום מונים כמיליון ו-400 אלף נפש. ממוצע הריבוי הטבעי בכל אזורי ארץ-ישראל המערבית הוא כ-30 לאלף. לנוכח המגמת מות שפורטו לעיל יש מקום לחשוב שהוא

● בכללם גם לא-יהודים השייכים על-פי מצ-בם המשפחתי והחברתי לאוכלוסייה היהודית (תבוי קיבוצים לא-יהודים, בני זוג וילדים מנישואי תערובת וכו') וכן גם לא-יהודים המשרתים בצה"ל — הבדדים והדרוזים — המהווים יחד כ-2.5% מכלל אוכלוסיית הארץ. אם נציאם מהחישוב יהיה היחס: יהודים 64.5%, בדדים ודרוזים 2.5%, אחרים 33%.

ניידות אויר

(סוף מעמוד 9)

החשובות שבהן נוגעת לסיפוח-צולב של יחידות, כדי להגיע לכוח „גזור“ לפי צורכי המשימה. דבר זה יושג על-ידי החלפת גדודים בין החטיבות, או החלפת פלוגות בין הגדודים. תהיה השיטה שתיבחר אשר תהיה, על כל היחידות להיות מוכנות לעבודת-צוות במגוון של שילובים, החל ביחידות מסוקי-תקיפה שמהירותם עולה ל-400 קמ"ש ועד יחידות חי"ר נייד-אוויר שמהירותן 180 קמ"ש ויחידות טנקים שמהירותם כ-30 קמ"ש.

שאלה אחרת היא יסודית יותר: מהו הגודל הטוב ביותר לכוח המוצע? בעידן שבו ייתכן כי נעבור מדיביזיה לחטיבה, כיחידה האופטימלית של כוחות הקרקע, עשויה התפיסה של היכולת המשולשת להת-בצע בסופו של דבר טוב יותר במסגרתה של החטיבה. המסוק עומד כיום בראש מעיינייה של החשיבה הטקטית אך אין בשום פנים לראות כמובטח גם את עתיד הכוחות המוצנחים. מפקדי צבא רבים סוברים, כי חלק מן העתודה האסטרטגית מוכרח להיות בעל כושר-צניחה, עד אשר התקדמות הטכנולוגיה תאפשר פריסת כוחות במהירות ליעדים רחוקים והנחתתם אנכית, בהגיעם אליהם. אחת האפשרויות היא שבכל דיביזיה ניידת-אוויר תימצא חטיבת צנחנים אחת. „חטיבת-סער“ זו תוכל לשמש ללכידת מסלולי-נחיתה בשביל יתר הדיביזיה ובשביל יחידות אחרות. זו היתה המחשבה שמאחורי הקמתה של חטיבה אחת בעלת יכולת-צניחה בדיביזיית הפרשים ה-1, קודם שנפרסה בויאט-נאם ב-1965. לאחר ששנת לחימה אחת הוכי-חה מה מועט הצורך בה, ויתרו על כושרה לצנח, כדי לצמצם בהוצאות.

לכשתחזור הדיביזיה המוטסת ה-101 (ניידת-אוויר) לאמריקה, כדי להוות חלק מן העתודה האסטרטגית, יהיה אחד השיקולים העיקריים לגביה — גודלו של אותו חלק שלה, שיישאר בעל כושר-צניחה. בפני ה-101 אף תעמודנה השאלות הכרוכות בתפיסה של היכולת המשולשת. יידרש כושר-עמידה רב יותר בקרב ממושך במסגרת הדיביזיה עצמה, ודבר זה יתאפשר, אולי, על-ידי הוספת טנקי „שרידאן“

קלים, חמושים בקנים משגרי-טילים. אלה יוכלו להימצא בגדודים דיביזיוניים או בפלוגות המסייעות האורגניות של גדודי החי"ר ניידת-האוויר. בדרך זו או אחרת תקבל הדיביזיה תוספת כושר לחימה נגד-טנקים; דבר זה יעלה בעיה חדשה — קיום הכוננות לפריסתו המהירה של ציוד כבד זה אל חלקים מרו-חקים של העולם. אחדות מן הבעיות תיפתרנה על-ידי הצבתן של יחידות טנקי ה„שרידאן“ מעבר לים, אולם ברור כי הדבר יהיה כרוך במגרעות נוספות, כגון אי יכולת להתאמן תוך סיפוח אהדדי. ניסויי הדיביזיה בעלת היכולת המשולשת, והפיתוח הנמשך והולך של מסוקי-התקיפה, מהווים את הקו הבולט בחידושים שהביאה אתה ניידות-האוויר בארצות-הברית. גם בשטחים אחרים נתרחו כמה וכמה התפתחויות מעניינות. ארצות-הברית ומערב-גרמניה ערכו מחקר-שדה משותף, למצוא את הגדרת-המשי-מה והצורה הנאותות למסוק-התקיפה באירופה — וכן כדי לבדוק גורמים סביבתיים ולראות מהו הארגון הלוגיסטי הטוב ביותר. ניסויי הגייסות של פרשי-אוויר, שגם הם נערכו באירופה, סיפקו נתונים טובים על תכליתיותם של מסוקים וטנקים כשהם פועלים כצוות של חילות-משולבים. הרפובליקה הגרמנית השתתפה עם כוחות ארצות-הברית במש-חקי-מלחמה ניידת-אוויר מאוחדים, כולל הפעלת מסוקי-תקיפה. חלק מן הכוחות הקנדיים באירופה עומדים להפוך לניידת-אוויר בעתיד; הבריטים ערכו ניסויים חלוציים בתחום כלי-הטיס להמראה ולנחי-תה אנכית: ב„לינקס“ מתוצרת וואסלנד — מסוק נושא-גייסות רב-תכליתי; מטוס-הקרבת-הפצה „האריאד“, היכול להמריא ולנחות אנכית, מהוה גם הוא חלק מן המצאי הצבאי הבריטי והוא אף נמצא בשימוש — עד כה במספרים קטנים — אצל נחתי ארצות-הברית. המסוק הצרפתי מדגם „פומה“, שמ-הירותו 300 קמ"ש, הוא מתחרה קשה לבני מינו בעולם. מספר ארצות, וביניהן קולומביה וישראל, מפעילות מסוקים במבצע-יקרב של יחידות זעירות. אין כל סימן לכך שברית-המיעצות או סין החלו בהקמת כוחות ניידת-אוויר; מסוקיהן משמשים עדיין בעיקר לתפקידים לוגיסטיים ומנהליים, בשטחי העורף.

סימני שאלה לעתיד

כל מדינה תיאלץ להתמודד עם השאלות שמציגה הטקטיקה ניידת-האוויר החדשה. האם להשקיע את הכסף, המוקצב לציוד צבאי, במסוקים? מה יכול לשמש „תחליף“ לניידות-אוויר? מחיר מסוק-התקיפה יהיה רב; האם הוא שוה את מחירו? היכול מסוק-התקיפה לבוא במקום חלק מכוחות הטנקים והאר-טילריה? הניתן יהיה להקטין את דיביזיית החי"ר, אם ייוסף לה סיוע-אש? הרבה מן המשאבים העומ-דים לרשות הצבא האמריקני העורך נסיונות בתחום זה מכוונים למציאת התשובות לשאלות כגון אלה.